

Onze Visie op de Vrijtijdseconomie

Kansen in coronatijd editie

5

De coronacrisis raakt iedereen. Zeker ook de ondernemers in de vrijetijdseconomie. Maar biedt deze crisis ook kansen? In een reeks van zeven artikelen gaan we op onderzoek uit.

In de vorige Ginder-Visie op Vrijtijd gingen we in op de rol van de buitenruimte: door corona werd buiten het nieuwe binnen.

In dit nummer bekijken we de rol van internationale gasten in de toeristische sector in Nederland. Dit is een belangrijke markt die door corona in 2020 sterk is veranderd. De sector zal in 2021 en verder flexibiliteit moeten tonen door nog meer dan in 2020 te richten op de nabije gasten uit onze buurlanden.

Editie 5 Internationale bezoekersstromen

Na een periode met veel minder toeristen dan Nederland gewend is, vraag de sector zich wanneer er herstel komt. Voor het grootste deel van het toerisme wordt verwacht dat tegen 2024 het aantal gasten weer het niveau van voor de crisis bereikt. Voor regio's die vooral binnenlandse en dichtbij gasten trekken zijn er volop kansen en zou het herstel wel eens veel sneller (rond 2022) kunnen plaatsvinden. Voor Amsterdam en Schiphol wordt dat een stuk later. We gaan eerst in op het economische herstel van de sector en onderbouwen deze conclusies aan de hand van vijf marktanalyses:

- Deel I Economisch herstel
- Deel II Europese markt
- Deel III Intercontinentale markt
- Deel IV Zakelijke markt
- Deel V Cruisemarkt

We gaan eerst in op de duur van het herstel.

➤ **Deel I Herstel**

De snelheid waarmee het herstel plaatsvindt heeft echter ook gevolgen. Wanneer economisch herstel een V-curve volgt keert de economie relatief eenvoudig en snel terug op haar oorspronkelijke niveau; een terugkeer via een U-curve (een langzamer herstel) en brengt de toeristisch-recreatieve sector meer schade toe. In het geval van een V-curve verwachten we dat het verlies aan overnachtingen van internationale gasten tot aan 2024 op ongeveer 75 miljoen overnachtingen uitdraait. Dit kan oplopen tot 100 miljoen overnachtingen in het geval van een U-curve.

Sterke toeristische regio's herstellen sneller: mogelijk al in 2022

De meeste Nederlandse regio's zijn veel meer georiënteerd op Nederlands bezoek en bezoek uit onze buurlanden en trekken slechts 2% intercontinentaal bezoek, waar dat in Amsterdam tot 27% oploopt. In de regio's komt juist tweederde van alle gasten uit Nederland, in 2020 was dat tot en met augustus nog verder gegroeid (tot meer dan 70%). Dat betekent dat de regio's sneller zullen kunnen herstellen van de corona crisis dan pas in 2023 of 2024. Belangrijke voorwaarde is wel dat er een vaccin komt, er vanuit Duitsland en België weer gereisd mag worden naar Nederland en de binnenlandse markt op niveau blijft. We zullen hier ook (sterke) verschillen zien tussen bijvoorbeeld steden en het buitengebied: in steden is de toeristische markt weer sterker afhankelijk van het zakelijk toerisme, dat sterk is gekrompen en waarvan het onzeker is of het niveau van 2019 weer zal terugkeren. Voor steden is het daarom mogelijk dat de (hotel)markt pas herstelt in 2023-2024 of zelfs nog later, terwijl in toeristische regio's met veel binnenlandse gasten en gasten uit de buurlanden (met beperkt aandeel van de zakelijke markt) eerder een herstel vanaf 2022 valt te verwachten. Hier ligt een kans voor ondernemers om vol in te zetten op marketing om Duitsers en Belgen weer in groten getale naar Nederland te halen.

Amsterdam en Schiphol: langer wachten op herstel

De markten die het sterkst van de internationale gast afhankelijk zijn worden het zwaarst getroffen. Amsterdam is voor het merendeel van de internationale gasten, en zeker voor diegenen die van verder weg komen, de belangrijkste *reason to visit* in ons land. Circa een derde van de krimp tot en met augustus 2020 sloeg neer in Amsterdam en Schiphol (terwijl hier een zesde van de overnachtingen plaatsvindt).

Het is dus aannemelijk dat het toeristisch ecosysteem van Amsterdam het langst hinder zal ondervinden van de crisis. Dat is zorgelijk voor hotels, musea en attracties. De zorgen worden verder vergroot gezien tientallen uitstaande plannen voor nieuwe hotels. In de bredere regio zijn nog eens 14.000 hotelkamers gepland. Zeker voor hotels in de regio van Amsterdam is onderscheidend vermogen (bijv. eigen content) belangrijk om op te vallen in de competitieve markt.

Ook musea en attracties in Amsterdam zelf zijn sterk afhankelijk van de internationale gast, trekkers als Lovers Canal Cruises, het Anne Frankhuis, het Van Gogh Museum en de Heineken Experience zelfs 80 tot 90%¹. In een bredere context zal het banenverlies dus nog groter zijn en veel organisaties zullen ook in de komende jaren een pas op de plaats moeten maken.

¹ Bron: Respons, Top-50 Attracties

Afname toeristische druk biedt ook kansen

De beelden van de lege Dam tijdens de eerste golf van de corona-crisis zal iedereen zich nog herinneren, net als Giethoorn zonder Chinese bezoekers. Amsterdam en bijvoorbeeld Giethoorn hebben in de periodes daarna (toen weer wat meer mogelijk was) hun woonplaats kunnen herontdekken, omdat de drukte veel minder groot was dan in normale jaren. En de waardering is groot. Het is interessant om te zien of deze ontwikkeling ook bedrijfseconomische gevolgen heeft. Zal het Amsterdam van 2025 nog dezelfde stad zijn als in 2019? Blijft het aanbod in het centrum sterk op de toerist geënt of is de aandacht voor een gezond en uitgebalanceerd toeristisch ecosysteem blijvend? De huidige crisis biedt in elk geval kansen om in te zetten op een nieuwe positionering van grote steden met een andere diversiteit van aanbieders.

➤ **Deel II Europese markt**
➤ *Stand van zaken*

Het inkomend toerisme is in de afgelopen jaren fors aan belang gegroeid. Onze buurlanden en andere Europese landen hadden hierin een belangrijk aandeel. In 2019 was in Nederland bijna een kwart van de overnachtingen in hotels, groepsaccommodaties en op campings en vakantieparken van Belgen en Duitsers, maar wel met sterke regionale verschillen. In Zeeland waren toeristen uit deze buurlanden immers goed voor meer dan de helft van de overnachtingen, in Amsterdam en Gelderland maar voor circa 10%. De Noordzeekust en de rust en ruimte die men in de omgeving vindt spreekt Duitsers aan. Voor inwoners van het Roergebied geldt ook dat Zeeland dichterbij is dan Noord-Duitsland, een vakantie in Zeeland is in die zin een logische keuze.

Amsterdam is met Zeeland wel de Nederlandse bestemming met de meeste “Europese” overnachtingen (ca. 57% van het totaal), met name door de goede bereikbaarheid via Schiphol. Hierdoor bezoeken veel toeristen uit het Verenigd Koninkrijk en andere landen in Europa onze hoofdstad.

	ONTWIKKELING OVERNACHTINGEN T/M AUGUSTUS 2020		
	DUITSLAND EN BELGIË	VERENIGD KONINKRIJK	OVERIG EUROPA
NEDERLAND	-41%	-67%	-62%
AMSTERDAM	-30%	-66%	-58%
ZEELAND	-38%	-77%	-32%
LIMBURG	-49%	-80%	-63%
GELDERLAND	-47%	-80%	-63%

Bron: CBS, Statistiek Logiesaccommodaties

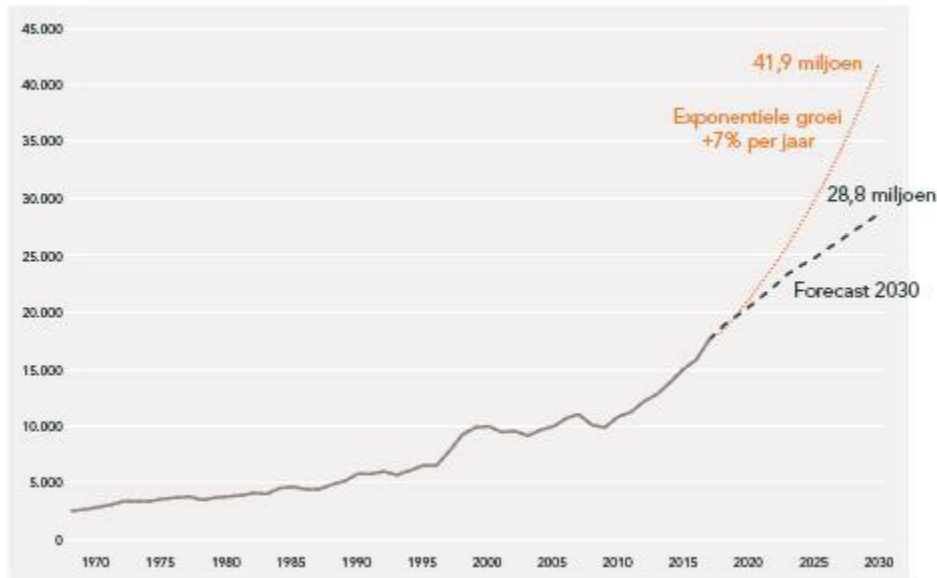
De coronapandemie heeft stevige gevolgen gehad voor het internationale reisgedrag, ook binnen Europa. Grenzen werden gesloten en vluchten gecancelld, met als gevolg dat met name Amsterdam e.o. met lege hotels te kampen kreeg. De verwachting is dat de jaarronde bezetting daar in 2020 circa 35% zal bedragen, terwijl in 2019 de kamerbezetting nog circa 85% was².

Ook Duitsers en Belgen bezochten ons land minder dan voor de crisis, maar door de bescheiden reistijd en de bereikbaarheid per auto is de daling aanmerkelijk minder fors. De crisis gaf relatief veel Belgen en Duitsers de gelegenheid om Amsterdam te (her)ontdekken en ook Zeeland bleef – als vanouds – in trek, met name in perioden met lage en/of teruglopende aantallen besmettingen. De Noordelijke en oostelijke provincies plusten ook.

➤ *Toekomstverwachting*

NBTC Holland Marketing voorspelde enkele jaren geleden dat het (Europees) inkomend toerisme fors zou blijven groeien tot aan 2030³. In het basisscenario zou de gemiddelde jaarlijkse groei tot 2030 circa 3,7% bedragen, maar als de exponentiële groei zou doorzetten was een jaarlijkse groei van bijna 7% mogelijk.

Forecast inkomend toerisme 2030

Door de coronapandemie is het Europees inkomend toerisme tot een stilstand gekomen. Het UNWTO voorspelde begin dit jaar nog 4% groei voor 2020, maar dat wordt door alle ontwikkelingen zeker niet bereikt⁴. De meeste experts van het UNWTO verwachten een herstel in het derde kwartaal van 2021, maar op de terugkeer naar het niveau van 2019 moet worden gewacht tot minimaal 2023⁵. Zoals afgelopen zomer al heeft aangetoond kunnen toeristen uit de herkomstmarkten Duitsland en België eraan bijdragen dat de hotels, vakantieparken en campings toch grotendeels worden gevuld. Als ondernemers en overheden erin slagen het product beter te laten aansluiten bij de specifieke wensen van deze herkomstmarkten en de marketing in deze landen wordt versterkt, zijn er toch kansen om een slag te slaan in de komende jaren.

² Bron: Horwarth HTL, Hotelmarkt Update Nederland: Corona-editie, oktober 2020

³ Bron: NBTC Holland Marketing, Perspectief 2030 Bestemming Nederland

⁴ Bron: <https://www.unwto.org/international-tourism-growth-continues-to-outpace-the-economy>

⁵ Bron: <https://www.unwto.org/market-intelligence>

➤ Deel III Intercontinentale markt

➤ *Stand van zaken*

Alhoewel de meeste toeristen in Nederland uit eigen land of één van de buurlanden afkomstig zijn, neemt het aantal intercontinentale passagiers dat naar Nederland komt steeds verder toe. Zo verdubbelde tussen 2012 en 2019 het aantal overnachtingen van Aziatische gasten, nam het aantal Afrikaanse en Amerikaanse bezoeken (inclusief Zuid-Amerika) beiden toe met ruim 70%. Ook van de andere kant van de wereld –Australië en Nieuw Zeeland –kwamen 500.000 overnachtingen, een groei van bijna 50% sinds 2012.

In totaal nam het aantal overnachtingen van intercontinentale passagiers toe van circa 4,5 miljoen overnachtingen tot circa 8,0 miljoen overnachtingen in 2019. Alleen in 2019 groeide het aantal overnachtingen al met 800.000. Daar profiteerden vooral de hotels in Amsterdam: 5 miljoen van de 8 miljoen overnachtingen van de wereldreizigers vond in 2019 in Amsterdam plaats.

Vanaf maart 2020 gooide corona roet in het eten en daalde met name het intercontinentale passagiers zeer sterk. Voor Amerikanen, Aziaten en inwoners van Australië en Nieuw Zeeland was dit circa 80% minder (tot en met augustus 2020 vergeleken met 2019). De afname van Afrikanen was iets minder met 70% minder overnachtingen. Deze cijfers zijn fors, maar als de maanden januari en februari buiten beschouwing gelaten worden (toen waren de aantallen gasten nog op niveau) is het intercontinentaal bezoek aan Nederland ontzettend uitgedund: de overnachtingen van bezoek van alle continenten is met 90% of meer gedaald, voor inwoners van Australië en Nieuw Zeeland is dat zelfs 95%. Dit kan er mee te maken hebben dat corona in Nieuw-Zeeland onder controle is, in tegenstelling tot in Nederland.

Dat is een uitzondering. Net als dat Nederland veel landen geel of oranje kleurt in verband met het corona-advies en reizen afraadt, adviseert bijvoorbeeld de regering –Trump ook Nederland al sinds maart niet te bezoeken in verband met een hoger besmettingsgevaar. Omgekeerd mogen Europeanen, uitzonderingen daargelaten, de Verenigde Staten sinds maart van dit jaar niet meer bezoeken.

Waar binnenlandse vakanties in Nederland in de zomer nog een opleving kenden en veel Duitsers en Belgen Nederland toch nog voor vakantie bezochten in de periode dat het gevaar van corona beperkt was, geldt dat dus niet voor intercontinentale gasten. Die bleven vrijwel allemaal weg. Dat kan er mee te maken hebben dat Nederland relatief veel besmettingen kent, lange reizen worden vermeden en intercontinentale gasten veel waarde hechten aan veiligheid.

➤ *Toekomstverwachting*

Het herstel van de markt voor intercontinentale gasten hangt af van zeer veel factoren. De komst van een vaccin, maar ook de lokale corona-situatie in overzeese landen in 2021 zijn hier bepalend. Het merendeel van intercontinentale gasten in Nederland (bijna 90%) komt uit het Amerikaanse continent of Azië. De internationale luchtvaartorganisatie IATA verwacht echter pas een volledig herstel van het internationale vliegverkeer in 2024. Op 25 november jl. gaf de IATA aan dat op korte termijn (2021) de sterkste groei van het vliegverkeer wel in Azië valt te verwachten. We verwachten op grond van het internationaal vliegverkeer dat ook Nederland een herstel van het aantal intercontinentale gasten in 2023 of 2024 tegemoet kan zien.

➤ **Deel IV Zakelijke markt**

➤ *Stand van zaken*

Zakelijk bezoek is essentieel voor met name de exploitatie van hotels. Amsterdam trok in 2019 de meeste zakelijke overnachtingen met ruim 5,8 miljoen, terwijl in andere gebieden met een ruim hotelaanbod (zoals Rotterdam en Haarlemmermeer/Schiphol) bijna 50% van de overnachtingen zakelijk was⁶.

De zakelijke overnachtingen kunnen qua motief worden opgedeeld in individueel zakelijk toerisme en MICE (meetings, incentives, conventions en exhibitions). Nederland is een sterke internationale speler op de internationale congresmarkt, met ruim 350 internationale congressen per jaar (2019) en meer dan 150.000 deelnemers. Daarmee is Nederland het 6^e land van Europa en het 9^e land wereldwijd⁷. Amsterdam is het epicentrum van internationale congressen, de stad neemt een

tiende plek op de Europese ranglijst en zelfs de veertiende plek op de wereldwijde ranglijst in. Ook Maastricht, Rotterdam, Den Haag en Utrecht spelen hier in Nederland een belangrijke rol in.

⁶In dit aandeel zijn niet alleen de internationale maar ook Nederlandse overnachtingen met een zakelijk motief opgenomen.

⁷Bron: International Congress and Convention Association, ICCA Statistics Report 2019

Tabel 1. Zakelijk toerisme

	AANDEEL IN TOTAAL AANTAL OVERNACHTINGEN 2019	ONTWIKKELING OVERNACHTINGEN T/M AUGUSTUS 2020
NEDERLAND	17%	-57%
AMSTERDAM	32%	-71%
ROTTERDAM	48%	-51%
HAARLEMMERMEER	47%	-62%

Bron: CBS, Statistiek Logiesaccommodaties

De congresmarkt is door de pandemie en restricties aan samenkomsten met (grotere) groepen volledig tot een stilstand gekomen. Ook individueel zakelijk toerisme nam sterk af door de restricties en de mogelijkheid tot online vergaderen. De grootste terugloop in overnachtingen als gevolg van de coronapandemie vond plaats in Amsterdam en hotels rond Schiphol, de twee gebieden in Nederland die het sterkst afhankelijk zijn van de internationale (congres)markt. Rond Schiphol liep het aantal zakelijke overnachtingen tot en met augustus terug met 62%, in Amsterdam zelfs met 71%.

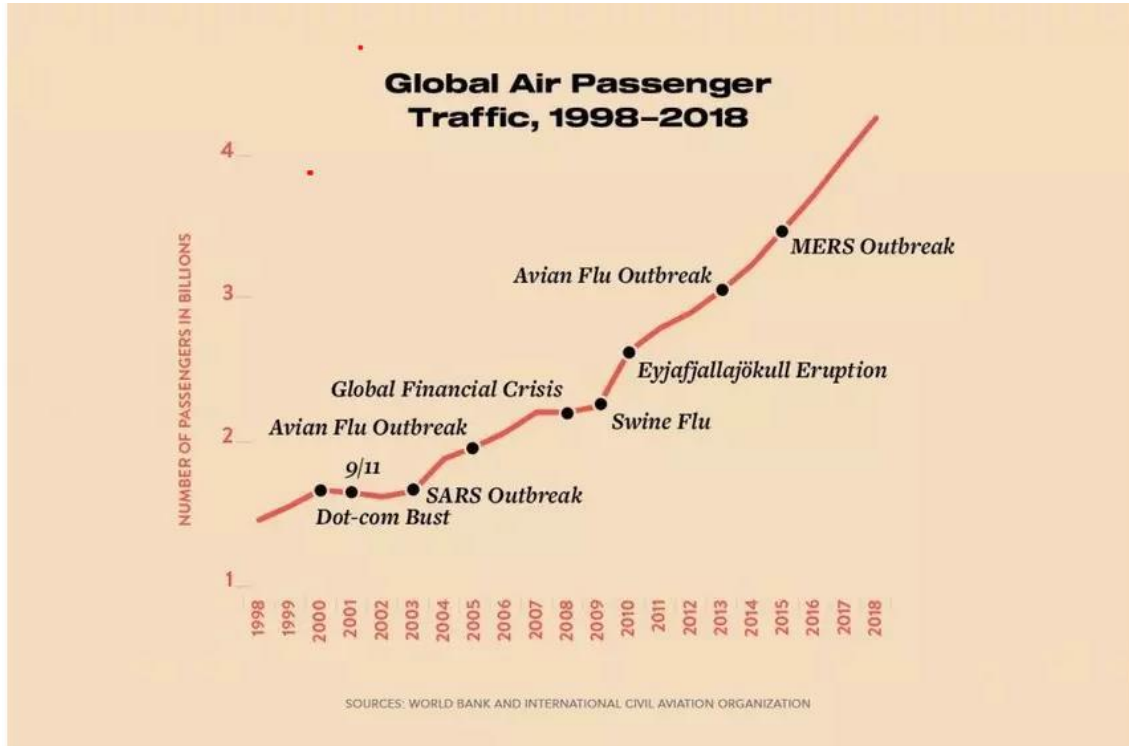
➤ *Toekomstverwachting*

Door de coronapandemie is het traditionele zakelijke verkeer inmiddels meer dan een half jaar ernstig verstoord. De vraag is hoe deze deelmarkt zich zal herstellen als eenmaal de gezondheidsrestricties worden afgebouwd en vaccins zijn geïntroduceerd. Zet de trend van online en thuiswerken zich door, nu meer en meer bedrijven hiermee ervaring hebben opgedaan, of stappen we binnenkort toch weer massaal in de auto voor binnenlandse meetings en in het vliegtuig voor een internationale meeting of congres?

In de sector bestaat de verwachting dat de internationale congresmarkt op termijn zal terugkeren, zij het in aangepaste vorm⁸. De restricties aan sociaal contact door de pandemie bevestigen de waarde van fysieke events, maar de markt verwacht ook dat het aantal internationale events en deelnemers zal afnemen, zeker in de eerstvolgende jaren. Hierin speelt ook mee dat organisatoren wat betreft vooruit acquireren en programmeren voorzichtiger zijn dan voor de crisis. Meer hybride vormen van events (fysiek i.c.m. digitaal) zullen aan belang toenemen, al zijn dergelijke technieken minder geschikt voor bijvoorbeeld brainstorm- of netwerkbijeenkomsten. Pas in 2023 of 2024 keert de Europese congressenmarkt terug op het niveau van 2019⁹.

Enkele jaren geleden deed de International Air Transport Association (IATA) onderzoek naar de hersteltijd van het vliegverkeer na substantiële schokken en stelde vast dat de markt vijf jaar na elke (economische) schok op haar langetermijn groeicurve terugkeerde (zie onderstaande figuur). Uitbraken van coronavirussen als SARS en MERS en andere virussen als de vogel- en varkensgriep hadden een minder groot effect, maar waren geografisch beperkt tot specifieke continenten. De coronapandemie is de grootste sociaaleconomische wereldwijde schok ooit, en dus is het niet

onrealistisch dat (afhankelijk van het verdere verloop van de pandemie) het tijd zal vergen voordat het internationale individueel zakelijk toerisme weer op het oude niveau terugkeert. Dit type toerisme zal minder snel herstellen dan bijvoorbeeld het reguliere toerisme.

8 Bron: The Global Association of the Exhibition Industry, UFI Global Exhibition Barometer, juli 2020
 9 Bron: Tourism Economics, The impact of Coronavirus on Europe's convention sector, mei 2020

- **DEEL V Cruisemarkt**
- *Stand van zaken*

Zeecruise

De zeecruisemarkt is één van de markten binnen het toerisme die zowel wereldwijd als in Nederland de afgelopen jaren zeer sterk is gegroeid. Met name met de komst van zeecruiseschepen profiteerde Nederland fors van de -veelal buitenlandse- passagiers, die in Amsterdam, Rotterdam maar ook andere steden veel uitgeven aan detailhandel, horeca en excursies. Het jaar 2020 had een topjaar moeten worden, met 282 zeecruiseschepen in de havens van Amsterdam, Rotterdam en IJmuiden. Rotterdam profiteerde o.a. van de cruise-passagiersbelasting in Amsterdam en zou -zonder Corona- het aantal schepen hebben zien stijgen van 26 schepen in 2012 naar 116 in 2020. Ook IJmuiden zag in 2019 het aantal schepen nog verdubbelen naar 60. Elk schip gaat om forse aantallen passagiers (het grootste passagierschip ter wereld, de 'MS Symphony of the Seas' telt bijna 6.700 bedden voor passagiers) en dus forse bestedingen.

Door de komst van corona exact bij de start van het seizoen begin maart (het slechts denkbare moment voor deze deelmarkt) blijft het aantal zeecruiseschepen dit jaar in Nederland bij slechts 11. Amsterdam rekende bij benadering op 300.000 passagiers en in Rotterdam zal dat iets lager

geweest zijn. Ook Schiphol heeft het wegvallen van deze deelmarkt gemerkt, want 70% van de passagiers in Amsterdam komt met het vliegtuig en zag dus omgerekend ongeveer 3.000 vluchten met zeecruisepassagiers niet landen.

Riviercruise

In de markt voor riviercruise zijn dezelfde effecten zichtbaar. Amsterdam, dat de meeste riviercruiseschepen ontvangt, verwachtte zo'n 2.200 schepen in 2020, met naar schatting circa 300.000 passagiers. Daar zijn vertrekkende Nederlandse passagiers bij, maar vooral veel internationale passagiers die naar Nederland komen. Het aantal riviercruises dat in 2020 daadwerkelijk plaats heeft gevonden is door corona miniem.

Naast Amsterdam hebben ook locaties als Arnhem, Enkhuizen, Medemblik, Hoorn, Kinderdijk en provincies als Zeeland en Friesland hier veel nadeel van door weggefallen bestedingen van dagjesmensen. In Europa wordt de markt van riviercruises gedomineerd door gasten uit drie landen: de VS en Canada (38% van alle passagiers) en Duitsland (28%). Omgerekend schatten we het aantal Amerikaanse en Canadese passagiers die Nederland dit jaar niet bezochten met een riviercruise op 120.000 en het aantal Duitse passagiers op 85.000.

> Toekomstverwachting

De belangenbehartiger van de cruisesector, CLIA, ziet de toekomst van met name zeecruise zeer positief in en verwacht dat de markt al op zeer korte termijn herstelt, mogelijk al in 2021. Zeecruisepassagiers houden van deze vorm van reizen en zijn bereid om de nodige voorzorgsmaatregelen te treffen. Tegelijkertijd komen zeecruisepassagiers van over de hele wereld, en zijn de mogelijkheden om intercontinentaal te reizen op dit moment nog heel beperkt. Daarom is een herstel van de zeecruisemarkt in Nederland gezien het intercontinentale karakter en de verwachting voor de luchtvaart wereldwijd eerder later dan al in 2021 te verwachten.

De riviercruises kennen veel Amerikaanse en Duitse passagiers, maar in de USA is corona verre van onder controle. Het marktherstel zal dus afhangen van de mate waarin Duitse (maar ook Nederlandse en Belgische) passagiers het wegvallen van de Amerikaanse markt compenseren.

Deze bijdrage laat zien dat internationaal toerisme in Nederland van belang is. Juist deze markt is door corona sterk teruggelopen, met name de overzeese gasten bleven weg. We zien kansen om volgend jaar deze ruimte in de markt op te vullen met gasten uit onze buurlanden. Wij van Ginder zijn optimistisch over de veerkracht van de gastvrijheidssector. Laten we samen nieuwe wegen zoeken en kansen verkennen en verzilveren. Wij zijn er klaar voor.

In onze volgende editie delen we onze kennis over rol van gezondheid in de markt in relatie tot corona.